

INSTITUCIJE

100 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Bralcem Zgodovinskega časopisa je verjetno znana vloga arhivskih ustanov, ki s svojim strokovnim, kulturnim in znanstvenim delom skrbijo za hrambo, predstavitev in proučevanje arhivskega gradiva. Arhivskega gradiva in rezultatov prizadevanj arhivskih delavcev ne sme pri svojem delu spregledati noben zgodovinar oz. preučevalec preteklosti. Pomen arhivskega gradiva za razumevanje in spoznavanje preteklosti je neizmeren in ohranjeno gradivo opravičeno lahko primerjamo z dragulji, arhivske ustanove pa z zakladnicami, ki to dragoceno gradivo hranijo. Njihova vrata so odprta vsem, ki želijo pogledati v zgodovino našega bivanja, dragulj, ki ga posameznik išče, pa mora poiskati vsak sam, pri čemur mu strokovnjaki v arhivih le pokažejo smer do zelenega dragocenega gradiva.

Zakaj to opozorilo na plemenitost ohranjenega pisnega gradiva in pomembnost dela arhivskih strokovnjakov? Zato, ker je po mojem globokem prepričanju odnos širše javnosti do pisnih ostalin preteklosti še vedno nerazumevajoč, če ne odklonilen, in sicer v pomenu večkrat izražene misli: »Koga pa to sploh zanima?« Ko se ti ljudje srečajo z arhivom zaradi pridobitve raznih dokazil, ki jih potrebujejo za urejanje premoženjskih ali statusnih zadev, se šele zavedo pomena arhivskega gradiva, zlasti še, če zelenega gradiva ne morejo dobiti, ker je bil uničen pred prihodom v arhivsko ustanovo. Tudi mnogi raziskovalci se mnogokrat ustrašijo arhivskega gradiva, saj njegova uporaba zahteva določeno predznanje, tj. dobro poznavanje ustvarjalca gradiva in njegovo ureditev. Vendar jim še tako dobra strokovna obdelava arhivskega gradiva ne more ponuditi zastavljenih odgovorov na pladnju, zato morajo imeti veliko mero potrpežljivosti in vztrajnosti, da se prebijejo skozi gradivo in najdejo želene podatke. Mnogokrat je pri uporabnikih arhivskega gradiva veliko nerazumevanja, če zaradi njegove neohranjenosti zelenega gradiva ne najdejo. Kriviti arhivske ustanove je krivično, saj je bilo zaradi najrazličnejših vzrokov – človekove neumnosti, vojn, namernih in nenamernih uničenj pri ustvarjalcih gradiva ipd. – mnogo gradiva uničenega že pred prihodom v strokovni (zgodovinski) arhiv. Z delom arhivskih ustanov na Slovenskem, ki so kot pajkova mreža prekrili vse ozemlje Slovenije, se védenje o pomenu arhivskega gradiva širi. In med temi ustanovami ima pomembno vlogo tudi Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Institucija se ponaša s častitljivim časom delovanja, ki sta ga pred 100 leti (1898) zakoličila za kulturna vprašanja Ljubljane razumevajoči župan Ivan Hribar in pesnik Anton Aškerc, ki se je odločno poprijel arhivskega dela in zapustil sledove v njem. Na srečo pesnik ni zasedel mesta mestnega arhivarja samo z namenom pridobitve zaslužka (sinekura), ampak se je resno zakopal v delo, upoštevajoč moderne strokovne prijeme, npr. spoštujoč načelo proveniencie pri urejanju arhivskega gradiva. S tem so bili postavljeni temelji prvi ljubljanski mestni kulturni ustanovi. (»Mestni arhivi morajo biti že zaradi tega važni, ker so mesta duševna, kulturna in politična središča držav in narodov«, A. Aškerc, 1910.)

Aškerčevo delo je bilo prostorsko omejeno na Ljubljano in arhivsko gradivo, ki ga je hranil ljubljanski magistrat. Ta prostorska omejitev na mesto je veljala do srede šestdesetih let, ko so njegovi strokovni nasledniki neformalno, po letu 1972 pa tudi formalno, razširili svojo dejavnost na območje, ki se grobo pokriva s teritorijem nekdanje dežele Kranjske, vključno z Idrijo. Zaradi razširitve se je Mestni arhiv ljubljanski preimenoval v Zgodovinski arhiv Ljubljana, dobil je torej naziv, ki ga nosi še danes. Prostorska razsežnost je zahtevala tudi organizacijske spremembe, zato danes delujejo poleg enote Mestni arhiv Ljubljana (naslednica Mestnega arhiva ljubljanskega) še enote za obljubljsko območje (obe s sedežem v Ljubljani), enota za Gorenjsko v Kranju, enota za Dolenjsko in Belo krajino v Novem mestu, enota v Škofji Loki in enota v Idriji. Arhivski depoji na 16 različnih lokacijah (v skupni izmeri 3090 kvadratnih metrov površine) so razpršeni po vsem omenjenem območju delovanja arhiva. Večina med njimi še vedno ne zadošča modernim merilom za hrambo pisnega gradiva, njihova dislociranost od sedežev enot pa otežuje tudi uporabo gradiva. Kot

zanimivost omenimo, da so bili že konec petdesetih let adaptirani depojski prostori na magistratu v Ljubljani, ki so s kapaciteto za 2000 tekočih metrov arhivskega gradiva bili hkrati naj sodobnejši v takratni Jugoslaviji.

Ko je župan Etbin Costa leta 1866 prosil zgodovinarja Petra pl. Radicsa, da uredi staro mestno registraturo, je le-ta v svojem poročilu o opravljenem delu zapisal, da gradivo ljubljanske mestne registrature obsega 213 fasciklov, 66 računskih ter 177 davčnih knjig in več kot 200 drugih arhivalij. Danes hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana skupno 2666 fondov in zbirk, v izmeri skoraj 8000 tekočih metrov. Ne glede na porast pisnega komuniciranja v 20. stoletju (zlasti pa v času jugoslovanskega samoupravnega sistema) in na ohranjen obseg arhivskega gradiva, je v ohranjenem gradivu še vedno veliko belih lis, ki so nastale kot posledica menjave državnih in političnih sistemov, vojn in ne nazadnje ne ravno visokega čuta odnosa do nastajajočega gradiva pri njegovih ustvarjalcih na vseh ravneh, od državni vrhov do posameznikov. Zato se usoda arhivskega gradiva začne (in lahko konča) že pri njegovem ustvarjalcu. Od kulturnega odnosa posameznikov in naroda kot celote pa je odvisen tudi odnos do ohranjanja pisnega dela naše dediščine. Upam, da se motim v misli, da je ta odnos pri Slovencih še vedno šibak.

Prihod Antona Aškerca na mesto mestnega arhivarja, poleti 1898, pomeni začetek Mestnega arhiva ljubljanskega. Danes skrbi za arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana 32 strokovnih delavcev. Če pa pogledamo seznam vseh zaposlenih od 1898 do 1998, najdemo naštetih 99 oseb, ki so vsak na svojem delovnem mestu pomagali pri uspešnem delovanju ustanove. Kdo v znanstvenih krogih (če se omejim samo nanje) ne pozna imen, kot so Vladislav Fabjančič, Jože Šorn, Vlado Valenčič, Božo Otorepec, Sergij Vilfan, France Štukl, Jože Žontar, Janez Kopač, Zorka Skrabl, Vladimir Žumer in vrste drugih, ki jih najdemo zapisane v seznamu zaposlenih.¹ V arhivu se kalijo mnogi mladi arhivisti, ki se uveljavljajo tudi na raziskovalnem področju. Nikakor pa ne smemo pozabiti na številne strokovne delavce, ki so s svojim delom pripomogli k rasti arhiva in njegovemu današnjemu ugledu. Od Aškerčeve delovne mize v temnem kotu arhivskega skladišča, ki je mnoge obiskovalce povrnil nekaj stoletij nazaj, so današnji delovni prostori v sočasju z napredkom tehnologije. Zadnji trije direktorji Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Sergij Vilfan (1950–1972), Jože Žontar (1972–1992) in Janez Kopač (od 1992) so imeli in imajo posluh za modernizacijo arhiva. Danes delujejo v arhivu mikrofilmski laboratorij z možnostjo skeniranja dokumentov, opremljena čitalnica, možnosti informiranja o arhivu in njegovem gradivu prek interneta, in še bi lahko naštevali.

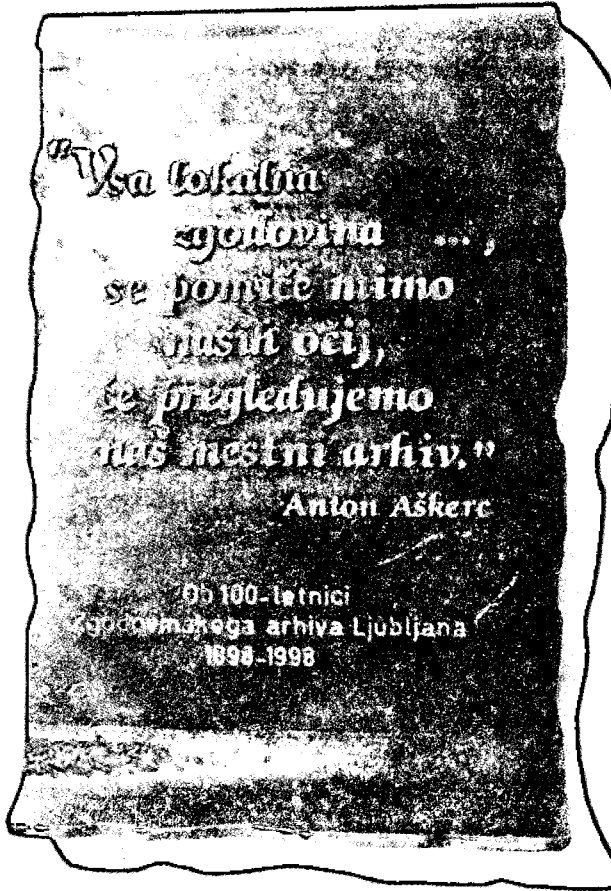
O ohranjenih fondih in zbirkah se lahko vsak informira s pomočjo *Vodnika* in interneta.² V arhivskih čitalnicah na sedežih enot lahko uporabnik dobi na vpogled klasične pripomočke za iskanje in pri iskanju zelenega gradiva bodo radi pomagali zaposleni strokovni delavci. Poudariti moram odprtost arhivov, saj mnogim zastane korak, ko ga napotiš v arhiv, češ, kako se pa bom v njem znašel. Da bi razblinil sliko arhiva kot institucije z gorami neobvladljivega arhivskega gradiva, se je tudi Zgodovinski arhiv Ljubljana že pred desetletji odločil za okrepitev stika z javnostjo, npr. s pomočjo arhivskih razstav. To dejavnost opravlja še danes.

Ena od pomembnih dejavnosti arhiva je izdajateljska, saj v njegovem okviru izhajajo vodniki, inventarji, monografije, katalogi ipd. Če je razstavna dejavnost namenjena širšim krogom ljudi, je na izdajateljskem področju posvečena večja pozornost znanstvenim krogom in radovednejšem o preteklosti okolja, v katerem živimo. Po tematski strani je bila vezana na območje delovanja arhiva, mnogokrat pa ga je tudi presejala.

Že v okviru Mestnega arhiva ljubljanskega je delovalo uredništvo *Kronike mestne občine ljubljanske oz. Kronike slovenskih mest*. Njena prva številka je izšla leta 1934. Med drugo svetovno vojno je prenehala izhajati, ponovno pa je zažvela leta 1953. *Kronika oz. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* izhaja še danes in pomeni eno najstarejših glasil za lokalno zgodovino v našem delu Evrope. V okviru Zgodovinskega arhiva Ljubljana sta uredništvo in uprava *Kronike* delovala do konca sedemdesetih let. »Odhod« *Kronike* iz arhiva je bil tudi posledica nihanja med poudarjanjem strokovno arhivskega in lokalno zgodovinarskega dela v arhivski dejavnosti.

¹ 100 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana. – Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1998, str. 48–49.

² Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana. – Ljubljana 1992. Informacije o arhivu in gradivu najdemo tudi na internetu (<http://www.zal-lj.si>).

Spominska plošča na prvega mestnega arhivarja Antona Aškercja je bila 10. julija 1998 predstavljena javnosti v veži zgodovinskega arhiva Ljubljana.

S prihodom J. Šorna, V. Valenčiča, B. Otorepca in S. Vilfana na začetku petdesetih let se je povečal interes za znanstveno delo, formalno pa je bil leta 1971 ustanovljen še Center za zgodovino mest in meščanskega gospodarstva. V sedemdesetih in osemdesetih letih je bilo v ospredju usmeritve strokovno arhivsko delo, kar je bilo povezano tudi z razširitvijo ustanove na omenjeno širše območje in s prevzemanjem novejšega gradiva na terenu. Strokovna problematika je stopila v ospredje, raziskovalno delo na področju lokalne zgodovine pa nekoliko v ozadje.

Objavljanje virov (npr. B. Otorepec, *Gradivo za zgodovino Ljubljane 1955–*), zgodovinskih študij v seriji *Razprave Mestnega arhiva ljubljanskega (1958–77)* oz. monografij v seriji *Gradivo in razprave (1979–)*, izvenserijskih publikacij, katalogov in podobno, kaže na bogastvo in pestrost t.i. izdajateljske dejavnosti, ki poleg ožje ljubljanske postaja vedno bolj »vsekransko« usmerjena, pač glede na prostor, ki ga Zgodovinski arhiv Ljubljana pokriva. Omeniti moram še prizadevanja, da bi bila izdana zgodovinska monografija Ljubljane. Zadnje je bilo leta 1983, ko je novembra meseca potekalo doslej najbolje pripravljeno posvetovanje o zgodovini mesta s ciljem, da bi Ljubljana dobila svojo monografijo. Denarni ali politični vzroki so to preprečili, a izšla je vsaj publikacija *Zgodovina Ljubljane: Prispevki za monografijo (Kronika, Ljubljana 1984)*.

Težko je v nekaj stavkih omeniti pestrost dejavnosti Zgodovinskega arhiva Ljubljana, ki ni samo največja regionalna arhivska ustanova na Slovenskem, ampak je bila vedno tudi med nosilci

strokovnega in znanstvenega dela, bodisi, da imamo pred očmi arhivsko stroko ali zgodovino kot znanost. Bibliografije arhivskih raziskovalcev in mnogih, ki so zapustili Zgodovinski arhiv Ljubljana in so delali ali še vedno delujejo na univerzi ali raziskovalnih inštitutih, nam dokazujejo gornjo trditev. Mnogi zgodovinarji so na podlagi arhivskega gradiva, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, dosegli znanstvene naslove. In ne samo to. Statistike kažejo, da se vedno več ljudi obrača k arhivskemu gradivu pri iskanju lastnih ali splošnih resnic iz preteklosti. (»S tem, da arhivi služijo v prvi vrsti zgodovinski znanosti, ni odpravljen njihov pomen, ki ga poleg tega imajo tudi za vsakdanje življenje«, S. Vilfan, 1967.) Tako arhivi, in s tem tudi Zgodovinski arhiv Ljubljana, postajajo vedno bolj prisotni v slovenski strokovni, kulturni in znanstveni srenji, hkrati pa tudi v zavesti širšega kroga ljudi. In prav je tako.

Marjan Drnovšek

KRONIKA

časopis za slovensko krajevno zgodovino

Sekcija za krajevno zgodovino Zveze zgodovinskih društev Slovenije že vse od leta 1953 izdaja svoje glasilo »Kronika«. Revija je ilustrirana in poleg poljudno-znanstvenih prispevkov iz slovenske zgodovine pogosto objavlja tudi razprave in članke, ki po svoji problematiki presegajo ozke lokalne okvire. »Kronika« ima namen popularizirati zgodovino in zato poroča o delu zgodovinskih ustanov in objavlja ocene novih knjig, pomembnih za slovensko zgodovinopisje.

»Kroniko« lahko naročite na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, 1000 Ljubljana, Aškerčeva 2/I. Po izredno ugodnih cenah je na razpolago tudi večina starejših letnikov revije.

V seriji »Knjižnica Kronike« so izšle naslednje publikacije:

Milko Kos, SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA, topografski opis mesta in okolice (1955), 96 strani

Igor Vrišer, RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE (1956), 72 strani

Vlado Valenčič, SLADKORNA INDUSTRIJA V LJUBLJANI (1957), 68 strani

Sergij Vilfan – Josip Černivec, ZGODOVINA LJUBLJANSKE MESTNE HIŠE (1958), 128 strani

Peter Vodopivec, LUKA KNAPELJ IN ŠTIPENDISTI NJEGOVE USTANOVE (1971), 104 strani